

Manifest

Klimaatrobuuste landgoederen en particuliere bossen

Landgoederen en particuliere bossen in Nederland hebben een gezamenlijke oppervlakte van ruim 200.000 hectare. Hierin liggen tienduizenden kilometers bosranden, duizenden kilometers beken, heggen en hagen verweven met de gebruiksfuncties veeteelt en akkerbouw.

Deze landgoederen en particuliere bossen zijn de laatste oases van historisch kleinschalig en biodivers verwevingslandschap in het industriële, agrarische en stedelijke landschap van Nederland.

Dit unieke landschap staat onder extra hoge druk door de gevolgen van de versnelde klimaatsverandering. Reguliere bossen storten in door droogte en insectenplagen, bodems verdrogen, soorten insecten en vogels nemen af, landbouwproductie is kwetsbaar geworden.

Wij, eigenaren van deze landgoederen en particuliere bossen, voelen de noodzaak om concrete klimaatregelen te nemen en onze particuliere erfgoederen om te vormen tot klimaatrobuust landschap. Het ontwikkelen van een gezonde bodem staat daarbij centraal.

Wij dagen onszelf en onze samenwerkingspartners uit om maatregelen te definiëren in een gebiedsgerichte aanpak en uit te voeren op de volgende 7 thema's:

1. verbetering van bodemkwaliteit en –vruchtbaarheid door kringlooplandbouw te bevorderen
2. vergroting biodiversiteit, bijvoorbeeld door aanplant heggen en hagen
3. maatregelen voor een robuust watersysteem, zoals waterberging en –opslagcapaciteit van de bodem
4. klimaatbestendig bosbeheer & CO₂ vastlegging door aanpassen bosbeheer, zoals creëren van gemengde opstanden, door keuze voor klimaatrobuuste boomsoorten en door aanplant van bomen.
5. landbouw, bijvoorbeeld door ontwikkelen van kringlooplandbouw op de percelen in eigen beheer, en tevens ontwikkelen van trajecten met onze pachters voor verduurzaming
6. fondsvorming en ontwikkelen van andere mogelijkheden om deze maatregelen te financieren
7. een levende verbinding mens-natuur realiseren door kwaliteitsrecreatie, -beleving om gezondheid- en welzijn te bevorderen

We dagen onze lokale, regionale en nationale samenwerkingspartijen uit om ons te ondersteunen in de verdere uitwerking tot concrete actieplannen en uitvoering van bijbehorende maatregelen. Met zo'n oppervlak kan een groot verschil worden gemaakt, ook voor Nederland als geheel.

Dit manifest wordt gelanceerd tijdens de Soil4U dag / FPG Landgoeddag op 3 oktober 2019

Ondertekenaars

Particuliere landgoed- en boseigenaren, te weten:

Naam + handtekening:

Naam landgoed / organisatie:

Datum:

Dit manifest wordt ondersteund door:

- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
- Bosgroepen
- Waterschap Drents Overijsselse Delta
- Provincie Overijssel

Concrete maatregelen

In deze bijlage leest u de maatregelen waar wij momenteel onder meer aan denken. Deze lijst is samengesteld op basis van de resultaten van een expertmeeting met een groot aantal experts (water, bos, bodem), overheden en landgoedeigenaren.

Thema Water

Maatregelen 1-2 jaar

1. Verondiepen of dempen sloten/watergangen om tegendruk tegen wegzijging op te bouwen en het bevorderen van infiltratie om het diepere grondwatersysteem te voeden (zie LESA Vilsteren pg. 95)
2. Landgoedvriendelijk boeren door OS te verhogen, CO₂ vast te leggen, watervasthoudend vermogen te vergroten, etc.

3. Hergebruik regenwater door opvang en toepassing in moestuin, siertuin, spoelwater bv voor toilet, etc.
4. Hergebruik grijs/zwart afval water door aanleg helofytenfilters om vervuild water te zuiveren (<https://nl.wikipedia.org/wiki/Helofytenfilter>) Ontkoppeling van het rioolstelsel en ontlasting van RWZI's behoort dan tot de mogelijkheid en levert een directe kostenbesparing én energiebesparing op voor alle betrokkenen.

Maatregelen 2-5 jaar

1. Maak actief gebruik van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (<http://www.overijssel.nl/loket/subsidie/ruimtelijke/deltaplan-agrarisch/>)

Maatregelen > 5 jaar

1. Verbeteren Organische Stof gehalte. Dit vergt een lange adem en een nieuwe vorm van pachtcontracten
2. Waterbergen enerzijds door hergebruik van historische structuren (bv. voormalige vloeiveiden, drooggevallen rabatbossen, drooggevallen historische grachten en overige historische watersystemen), anderzijds door de aanleg van nieuwe voorzieningen of gebruik van bestaande structuren (bv komberging).
3. Maak gebruik van GroenBlauwe diensten in overleg met de provincie (zie onderstaand figuur)
4. Maak middels electrolyse groen gas uit water (waterstof) als tijdelijk opslagmedium voor duurzaam opgewekte energie en om her te gebruiken in perioden van schaarste aan zonne- en/of windenergie

Thema Bodem

Maatregelen 1-2 jaar

1. Composteren/fermenteren (bv maaisel Waterschap, reststromen houtoogst, ...)

Maatregelen 2-5 jaar

1. Kleine landschapselementen
2. Gemengde (voeder) hagen

Maatregelen 1-50 jaar

1. Omvormen naar snel groeiende soorten (Douglas, populier,...)

Maatregelen > 50 jaar

1. Rijkstrooisel soorten (bv Linde, Amerikaanse vogelkers, Esdoorn,...)
2. (hoog)veen ontwikkeling

Thema Bos

Maatregelen 1-2 jaar

1. Inventarisatie bestaande opstanden
2. Klimaatbestendig en brandveilig bosbeheerplan maken
3. Meer soorten inbrengen
4. Actief bosrandbeheer (dynamiek ook tov bestrijding processierups)
5. Nieuwe soorten in bestaande houtwallen + nieuwe houtwallen/singels
6. CO₂ bank (FPG – UvB – WUR), Greendeal Koolstofmarkt
7. Aanpassing SNL 'Klimaatbeheerstypen'
8. FSC/PEFC certificering

Maatregelen 2-5 jaar

1. Experimenteervlakten/kennisdelen
2. Project Beheerplan 2.0, Klimaatbestendig bos + landbouw

Maatregelen > 5 jaar

1. Aanplanten nieuw bos

Thema Landbouw**Maatregelen 1-2 jaar**

1. Bodemtoestand bepalen, 0-meting
2. Inrichtingsplan maken
3. Inzaaien van akkerranden, gebeurt wel, alleen 1x per 5 jaar
4. Voederhagen voor vee
5. Heel veel landschapselementen aanplanten (schaduw, eetbaar, biodiversiteit, gezondheid, ...)
6. Permanent grasland afhankelijk van uitgangssituatie
7. Ondernemerschap stimuleren, oplossingsruimte boer vergroten
8. Vaste mest + Benut biomassa (stalmest/omgeving)

Maatregelen 2-5 jaar

1. Waterhuishouding: vasthouden & herstel
2. Landgoedvriendelijk boeren door rekening te houden met het landschap
3. Gemengd bedrijf, samengaan akkerbouw en veeteelt
4. Agroforestry en voedselbossen
5. Paludicultuur onderzoeken

Maatregelen > 5 jaar

1. Implementeren nieuwe bedrijfsmodellen op basis van nieuwe inzichten
2. Herijken bestaande plannen op nieuw beleid